

Opplæringspråk og talemål i skolen

Opplæringsloven kapittel 15 regulerer opplæringspråket og talemålet i skolen.

REGELVERK | SIST ENDRET: 16.08.2024

Opplæringspråk og talemål i skolen

Kommunen og fylkeskommunen avgjør om det er bokmål eller nynorsk som skal være den enkelte skoles skriftlige hovedmål. Det stilles også ulike krav til skriftspråket for skolens læringsverktøy, som blant annet læremidler og læringsressurser.

Opplæringspråk

Opplæringspråket er det språket opplæringen skal være på. Opplæringen skal være på norsk, samisk eller norsk tegnspråk. Dette gjelder både den skriftlige og den muntlige opplæringen. Lærere kan likevel bruke andre språk i opplæringen, for eksempel i engelsk, andre fremmedspråk eller i tverrfaglig arbeid. Hvis en skole ønsker å bruke et annet opplæringspråk enn de som er nevnt i bestemmelsen, må kommunen eller fylkeskommunen søke om forsøk.

Talemål

Elever og lærere bestemmer selv hvilket talemål de vil bruke. Talemål er måten vi snakker på, for eksempel dialekt. Lærere og skoleledelsen skal ta mest mulig hensyn til talemålet til elevene i ordvalg og uttrykksmåter.

Valg av skriftspråk i skolen

Valg av hovedmål

Kommunen og fylkeskommunen fastsetter ved forskrift om den enkelte skole skal bruke nynorsk eller bokmål i den skriftlige opplæringen. Skriftspråket kommunen og fylkeskommunen fastsetter, blir hovedmålet for skolen. Dette står i opplæringsloven § 15-2.

Kommunen og fylkeskommunen kan fastsette ulike skriftspråk som hovedmål ved skolene, men den enkelte skole kan bare ha ett hovedmål som er felles for alle trinn. Hovedmålet skal brukes blant annet i skriftlige oppgaver og i kommunikasjon med elever og foreldre. Det skriftspråket som ikke er hovedmålet, er sidemålet. Bestemmelsen regulerer ikke administrasjonsspråket ved skolen.

Begrepet skriftspråk innebærer enten bokmål eller nynorsk. Regelen om valg av hovedmål gjelder derfor ikke for de skolene som primært bruker et av de samiske språkene.

Skifte av hovedmål i grunnskolen

Ved skifte av hovedmål i grunnskolen, kreves rådgivende avstemning. Dette kan ikke gjøres før det er gått fem år siden forrige vedtak. Dette står i opplæringsloven § 15-2. Nærmere regler om denne avstemningen er fastsatt i opplæringsforskriften kapittel 3.

Skriftspråk i grunnskolen

Hvilket skriftspråk skal elevene bruke?

Elever på 1. til 7. trinn må bruke samme hovedmål som kommunen har vedtatt for skolen i de skriftlige arbeidene sine. Det er foreldrene til elevene som velger om læremidlene skal være på bokmål eller nynorsk. Læremidler er omtalt nedenfor.

Elever på 8. til 10 trinn velger selv om de vil bruke bokmål eller nynorsk som hovedmål i det skriftlige arbeidet. De velger også selv om læremidlene skal være bokmål eller nynorsk. Dette står i opplæringsloven § 3-1. Uansett hva elevene velger, skal skolen fortsatt bruke det vedtatte hovedmålet i sitt skriftlige materiale.

Retten til opplæring i særskilt skriftspråkgruppe

Elever i grunnskolen kan ha rett til å bruke et annet skriftspråk som hovedmål enn det som er vedtatt for skolen. Det er et vilkår for en slik rett at minst ti elever på samme trinn i kommunen ønsker det. Dersom ti eller flere av disse elevene går på samme skole, har de rett til å få opplæringen der. Dersom elevene er spredt på flere skoler i kommunen, er det kommunen som avgjør hvilken skole elevene skal få opplæring. Dette står i opplæringsloven § 3-1 tredje ledd. Formålet med retten er at disse elevene, på lik linje med de øvrige elevene, skal få opplæring i sitt eget skriftspråk.

Retten til opplæring i særskilt skriftspråkgruppe innebærer at disse elevene er i en klasse der alle elevene har det samme skriftspråket. Denne klassen består så lenge det er minst seks elever. Plassering av elever i særskilt skriftspråkgruppe er et enkeltvedtak.

Regelen er ikke til hinder for at elevene kan få mindre deler av opplæringen i en annen gruppe, for eksempel i enkeltfag eller ved ulike fellesarrangement ved skolen, så lenge formålet med retten ivaretas.

Fritak

Kravet til opplæring i skriftlig sidemål gjelder ikke for elever som har opplæring i samisk som første- eller andrespråk, kvensk eller finsk som andrespråk, norsk tegnspråk eller særskilt språkopplæring. Det står opplæringsforskriften § 1-11.

Endringer i skolestrukturen som fører til skolebytte

Dersom en elev overføres til en ny grunnskole med et annet hovedmål enn det eleven har hatt tidligere, har eleven rett til skriftlig opplæring på det opprinnelige hovedmålet. Dette gjelder bare dersom eleven bytter skole som følge av endringer i skolestrukturen i kommunen. I tillegg har elevene rett til norskundervisning i egen gruppe, uavhengig av hvor mange de er. Dette står i opplæringsloven § 3-1 fjerde ledd.

Unntaket gjelder kun for elever som har hatt et annet skriftspråk de fire første årene i grunnskolen, og som derfor har tilegnet seg lese- og skriveferdigheter i dette skriftspråket. Elever som blir overført til ny skole i løpet av 1. til 4. trinn, kan ikke kreve slik opplæring.

Bestemmelsen omfatter ikke andre tilfeller, for eksempel dersom skolebyttet skyldes skifte av bosted.

Skriftspråk i videregående opplæring

Hvilket skriftspråk skal elevene bruke?

Elevene velger selv om de vil bruke bokmål eller nynorsk som hovedmål i det skriftlige arbeidet. De velger også selv om læremidlene skal være bokmål eller nynorsk. Dette står i opplæringsloven § 6-1. Uansett hva elevene velger, skal skolen fortsatt bruke det vedtatte hovedmålet i sitt skriftlige materiale.

Fritak

Kravet til opplæring i skriftlig sidemål gjelder ikke for elever som har opplæring i samisk som første- eller andrespråk, kvensk eller finsk som andrespråk, norsk tegnspråk eller særskilt språkopplæring. Dette står i opplæringsforskriften § 5-9.

Skriftspråk i skolens læringsverktøy

Læringsverktøyene kan grupperes som læremiddel, læringsressurs, ordlister, ordbøker eller skriveprogram. Det stilles ulike krav til skriftspråket avhengig av hvilket læringsverktøy som brukes.

Læremiddel

Læremiddel er definert i opplæringsloven § 15-3. For at noe kan kalles læremiddel må det:

1. være trykt, ikke trykt eller digitalt
2. være utviklet for å brukes i opplæringen
3. brukes jevnlig i opplæringen
4. dekke vesentlige deler av læreplanen i faget

Vilkåret om at læremiddelet må brukes jevnlig i opplæringen betyr at det blir brukt fast, over en lengre periode, eller regelmessig.

Skolen kan bare bruke læremidler på norsk og samisk som følger offisiell rettskrivning.

Skolene kan bare bruke læremidler som er tilgjengelige på bokmål og nynorsk til samme tid og samme pris. Det er dette som kalles parallellitetskravet. Det betyr at skolen må sjekke at for eksempel et digitalt læremiddel foreligger på både bokmål og nynorsk til samme tid og samme pris før elevene tilbys dette læremiddelet.

Parallellitetskravet gjelder ikke læremidler i faget norsk, men det er krav om at de trykte læremidlene i norskfaget i grunnskolen skal ha stort nok tekstomfang på både bokmål og nynorsk. Dette kravet skal sikre at elevene lærer å lese begge skriftspråkene.

Parallellitetskravet gjelder heller ikke læremidler i fag med årskull med 300 eller færre elever og i fag der den norske teksten utgjør en mindre del, for eksempel læremidler i språkfag.

Foreldrene til elevene velger om læremidlene skal være på bokmål eller nynorsk. Elever ved ungdomsskole og videregående skole velger selv om de skal bruke bokmål eller nynorsk som hovedmål og hvilket skriftspråk læremidlene skal ha.

Læringsressurs

I skolen brukes det også læringsressurser. Dette er ikke det samme som læremidler. Læringsressurser kan være digitale eller analoge, med fagrelevant informasjon som blir integrert i undervisningen.

Læringsressurser er ofte ikke utviklet med tanke på eller for bruk i skolen. Typiske eksempler er medieinnhold som bilder, avisartikler, spill, musikk, film og podcast. Parallellitetskravet gjelder ikke for læringsressursene.

Ordlister, ordbøker og skriveprogrammer

Opplæringsloven § 15-4 stiller krav til skriftspråket i ordlister, ordbøker og skriveprogrammer. Norskspråklige trykte og digitale ordlister og ordbøker skolen bruker, skal være godkjente av Språkrådet. Videre stilles det krav om at skolen bare skal bruke skriveprogrammer som støtter både bokmål og nynorsk, og som følger offisiell rettskriving. Uttrykket skriveprogram omfatter digitale verktøy og programmer som har tekstbehandling og tekstproduksjon som en hovedfunksjon, og som tilbyr korrektur, tekststøtte og liknende. Det er likevel ikke et krav om at skriveprogrammet skal tilby grensesnitt og menyfunksjoner på begge målformer.

Kilde: Prop. 57 L (2022–2023) Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregående opplæringa (opplæringslova) punkt 16., 17. og 18.